

Ahilik ve Sosyal Politik Anlamı Üzerine On Akhism and Its Socio Political Meaning

Servet GÜN*

ORCID ID: 0000-0003-1582-8620

Makale Geliş Tarihi / Received : 11.02.2019
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 26.12.2019

İnceleme Makalesi
Review Article

Öz

Son yıllarda çeşitli akademik düzeylerde tartışmalara konu olan ve geçmiş yedi yüz yıl içerisinde askeri, siyasi ve kültürel birçok toplumsal işlevi yerine getirdiği düşüncesiyle öne çıkarılan Ahilik, sosyo-politik uygulamaları dolayısıyla da değerlendirmeyi hak ediyor. İşgücünün eğitiminden üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkilerine kadar geniş bir planlama sistemi kurduğu değerlendirilen Ahilik sistemi, Anadolu'da 'inşa ettiği geleneğe' rağmen kapitalizm karşısında çözülmekten kurtulamamış, birikim ideolojisine teslim olmuştur. Sosyal politika uygulamalarıyla çalışma yaşamı içerisinde bir gelenek inşa ettiği kabul edilen Ahilik, ihtilaflı uygulamaları öne çıkarılarak, sosyo politik önemine vurgu yapan bir çerçeve içerisinde tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ahilik, Sosyal Politika, İlk Kadın Birliği, İlk Toplu İş Sözleşmesi

Abstract

Having been discussed in academia at different levels recently and highlighted enthusiastically with the argument that it had military, political and cultural functions during last seven hundred years, the Akhism also deserves to be considered in terms of its socio-political implementations. Even if it is claimed that it had a wide spectrum of planning system from training workforce to production, consumption and distribution relations, the Akhism could not save from been dissolved against capitalism and surrendered to the ideology of accumulation, albeit its traditional roots in Anatolia. The Akhism which is accepted that it could build a tradition in working life by its social policy implementations is discussed in an framework pointed out its political importance by highlighting its disputed implementations.

Keywords: The Akhism, Social Policy, The First Women Association, The First Collective Bargaining

Giriş

Ahilik, uzun tarihsel bir birikimi günümüze taşıyabileceği gerekçesiyle, özellikle son yıllarda, çeşitli uluslararası sempozyum veya konferansların yanı sıra, kitaplara ve makalelere yoğun olarak konu olmuş; bugün dahi farklı toplumsal uygulamalara feyiz veren çok yönlü bir kurum olarak tartışmaları yönlendirebilmektedir. Kökeniyle ilgili karmaşa (Ocak, 2016; Çağatay, 1974) bir yana, farklı düzeylerde tartışılmasının en önemli nedenlerinden biri, ahiliğin farklı konumları temsil eden bir kurum olmasından ileri gelir (Cam, 2019: 164-166). Zira Ahilik, bir esnaf örgütlenmesi olmanın ötesinde; sosyal, ekonomik, kültürel ve askeri alanlarda etkili olmuş çok yönlü 'toplumsal bir yapılanma' izlenimi vermektedir (İnalcık, 1999, Ülgener, 2006: 64; Kızıler, 2015).

'Sanayi ötesi toplum' veya 'bilgi toplumu' gibi tartışmalarla (Tonta ve Küçük, 2005; Parlak, 2004) kapitalizmin temize çıkarılmaya çalışıldığı günümüzde, benzeri arayışlarla 'yeni bir

*Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü, servetgun@munzur.edu.tr

E-ISSN: 2651-4036 / © 2017-2019 Journal of Management and Labour. This is an open access article.

Önerilen Atıf Biçimi / Recommended Citation: Gün, S. (2019). Ahilik ve Sosyal Politik Anlamı Üzerine. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*. 3(2), 216-222.

ekonomi' anlayışıyla yeniden hatırlanan (Çelik, 2011: 68-74; Aydın, 2016) Ahilik kurumu, Ocak'ın (2016) ifade ettiği gibi bugüne kadar daha çok apolojik (nutuk) saiklerle inceleme konusu edilmiştir. Bu bakımdan Ahilik üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkarak nesnel çıkarımlar yapmak genel olarak zor olsa da, burada, Ahiliğin görece daha nesnel bir yönü öne çıkarılacağından, öznel/nutuk tespitlerin çekim alanından kaçınmak bir nebze olsun mümkün olabilecektir. Zira 'Anadolu'da Türklüğü yaydığı' (Erdem, 2012), 'Osmanlı'nın kuruluşuna öncülük ettiği' (Ocak, 1999: 225)¹ veya 'saf bir Türk kurumu' olduğu (Gündüz, 2012) yönünde yürüyen anlatılardan farklı olarak, esasen, Ahilik döneminde çalışma ilişkileri ve sosyal güvenlik alanında ortaya çıkan sorunlara karşı üretilen çözümlerin etkinliği üzerinde durulacaktır. Diğer bir deyişle, Ahiliğin sosyal politik yönü öne çıkarılarak -daha çok tanıtıcı bir çerçeve içerisinde- Ahilik-sosyal politika ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Ahilik Kavramı

Gündelik dilde yaygın olarak kullanılmadığından, önce ahilik kavramının anlamına veya etimolojisine açıklık getirmek gerekmektedir. Aralarındaki devamlılık ilişkisi henüz kesin olarak belgelenmemiş olsa da, Ahi kurumunun selefi sayılan fütüvvet topluluklarının² (Yıldırım, 2012: 139; Uçma, 2003: 66) İslam coğrafyasında 9. yy'dan itibaren ilk olarak Abbasiler döneminde kurulduğu düşünülmektedir. Kavram, Arap geleneğinde 'cömertliğe, fedakârlığa ve misafirperverliğe' karşılık gelmektedir. Abbasi halifesinin danışmanı olan Sufi Suhreverdi, fütüvvet kurumunun kural ve uygulamalarını içeren *Risaletü'l Fütüvve* adlı eserinde³ bahsedilen bu menkıbeleri içeren detaylardan bahsetmektedir (Şeker, 2011: 10): i) Yardım isteyen birinden kaçmamak, ii) Başkalarının hak ve menfaatlerini kendi hak ve menfaatlerinden üstün tutmak, iii) Özür dilemeyi gerektirecek davranışlardan uzak durmak, iv) Sözünde durmak, v) Ahde vefa vs.

Fütüvvet kurumunun yaygınlaşması için⁴ Abbasi halifesi tarafından diğer Müslüman ülkelere heyetler gönderildiği bilinmektedir. Bu çerçevede ilk olarak Anadolu Selçuklu hükümdarına Sufi Suhreverdi başkanlığındaki bir heyet gönderildiği ve kısa süre sonra fütüvvet/ahilik kurumsallaşmasının başlatıldığı ileri sürülmektedir⁵. Nitekim bu ilk temasın ardından Anadolu'da Ahilik kurumunun kurucusu⁶ olan ve sonradan Ahi Evran olarak bilinen Şeyh Nasurriddin Mahmud El Hoyi'nin (kendisi Batı Azerbeycan'ın Hoy kasabasında dünyaya gelmiştir) irşad faaliyetinde bulunmak üzere Anadolu'ya gönderildiği kaydedilmiştir (Şeker, 2011: 10).

Ahi Evran, 1205 yılında Kayseri'ye yerleşmiş ve burada debbağhane (Deri işleme atölyesi) ile zaviye açmıştır. Bizzat icra ettiği ve debbağlık ile birlikte 32 çeşit mesleğin/zanaatın kurucusu olarak bilinen Ahi Evran, sufi kimliği ile irşat faaliyetlerine de devam etmiş; Kayseri başta

¹A. Yaşar Ocak, burada atıf yapılan makalesinde, yeni bilgiler ışığında Ahiliğin Osmanlı'nın kuruluşundaki rolü bakımından sorgulandığına dikkat çekmektedir. Ayrıntılar için Ocak'ın ilgili çalışması incelenebilir.

²Ahiliğin kökenleri konusunda iki farklı görüş olduğunu öne süren Yıldırım (2012: 139) Ahiliğin Fütüvvet geleneğinden geldiğini ve Anadolu'daki Türk kültürüyle harmanlandığı görüşünü tutarlı bulmaktadır. Diğer taraftan, Neşet Çağatay'ın (1974) savunduğu görüşe göre ise, Ahilik tamamen bir Türk fenomeni olup kökleri Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır.

³Bu eser, Abbasi halifesinin zayıflayan otoritesini tahkim etmek ve fütüvvet kurumunu kontrol altında tutmak amacıyla danışmanı Suhreverdi'ye yazdırdığı bir fütüvve'dir. *Risaletü'l fütüvve* ile birlikte fütüvvetname türünün ortaya çıktığı düşünülmektedir (Ocak, 1996: 264).

⁴Sinan Özbek'e göre (*Ahilik Ahlakı*) Anadolu coğrafyasında Ahilik gibi bir kurumu motive eden temel dürtü, Bizans'taki esnaf yapılanması olan Loncalar ile rekabet edebilmektir. Selçukluların ekonomik olarak ayakta kalabilmesi, Bizans'taki gibi örgütlü bir esnaf yapılanmasına gitmesini gerektiriyordu; nihayet İslam coğrafyasındaki Fütüvvet geleneği bu sorunun çözümü için uygun bir model olmuş ve benimsenmiştir (Erişim: 11.09.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=eewDQqDJNmA>). Ahilik kurumunun Anadolu'da yerleşmesinde Bizans esnaf yapılanmasının etkili olduğunu Murat (2003: 194) da kabul etmektedir.

⁵Birçok kaynakta fütüvvet ile ahilik arasında halef selef ilişkisi olduğu belirtilse de Yıldırım (2012: 140), iki 'kurum' arasında 'sosyal taban' ve 'örgütsel ve doktriner yapı' bakımından belirgin farklılıklar olduğunu belirtmektedir. 'Farklılık' görüşü Uçma (2003: 66) tarafından da paylaşılmaktadır.

⁶Ocak (2016) Ahilik kurumunun Anadolu'ya (fütüvvetçiliğin Anadolu yansıması olarak) özgü bir kurum olduğu iddialarına karşı çıkarak, dokuzuncu yüzyılda yaşamış İranlı ahilerden bahsetmektedir; ayrıca, haklı olarak, ahilik kurumunun ortaya çıkıp serpilebilmesi için 'gelişmiş ve yerleşik sosyo-ekonomik bir yapı gerektiğini' belirterek bu kurumun Orta Asya'ya bağlanmasına itiraz etmektedir.

olmak üzere Denizli, Konya, Kırşehir gibi illerimizde ahiliğin yaygınlaşmasına öncülük etmiştir. Lütfi Bergen (2014) Ahilik için “Anadolu Fütüvvetçiliği” nitelemesini yapmaktadır. Zira Ahi kelimesinin eski Türkçedeki metinlerde geçen “mert, cömert, eli açık” gibi anlamlara gelen *akı* kelimesinden türediği düşünülmektedir. Akı kelimesinin yerini zamanla Arapçadaki *ahi* (kardeşim) kelimesine bıraktığı anlaşılmaktadır (Hızlı, 2011: 22).

Kuruluş evresine dair bilgiler dikkate alındığında, Ahiliğin sadece bir esnaf örgütlenmesi olmasının ötesinde toplumun bütün kesimlerine hitap eden kapsayıcı ‘toplumsal bir sistem’ olarak örgütlendiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Nitekim yapılan çalışmalara bakıldığında ahilik kurumunun; dini, ahlaki, sosyal, kültürel etkinliğinin yanı sıra; ülke savunması, işçi-işveren ilişkileri, tüketici hakları, turizm ve ticaret gibi konularda çok boyutlu bir işleyiş sergilediği görülmektedir. Keza günümüzde sosyal politikanın nihai hedefleri arasında sayılan “sosyal gelişmenin sağlanması” ve “sosyal hizmetlerin topluma yansıtılması” gibi önemli toplumsal işlevlerin geçmişte Ahilik kurumu tarafından üstlenilip sürdürüldüğü yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır.

2. Ahiliğin Başlıca Sosyo-Politik Fonksiyonları

Kapitalist sermaye birikiminin temel işleyiş yasası olan ‘sürekli büyüme’ ve ‘sürekli kâr istenci’, başta merkez kapitalist ülkeler olmak üzere diğer bir çok ülkeyi özellikle ‘ekolojik yıkım’ konusunda tedirgin ederken; batılı bazı bilim insanlarını ‘kanaatkar üretim’ konusunda düşünmeye zorlamış (Latouche, 2018), benzer saiklerle Türkiye’den bazı araştırmacılar (Karagül ve Masca, 2017) kapitalizm öncesi üretim ilişkilerini – geçmişe bakarak Ahiliği-referans göstererek kanaatkar üretim konusunda çözüm arayışına girişmiştir. Bugün bir dünya sistemi olarak küresel hegemonya inşa etmiş olan kapitalizmin karşısına bir alternatif/model koymak, kuşkusuz dikkat çekici olduğu kadar beklentileri de yükseltmektedir. Zira Ahiliğin temel ve vazgeçilmez ilkelerinden olduğu var sayılan kanaatkârlık (Karagül ve Masca, 2017: 85) veya onun tarihsel mirası, kapitalizm karşısında yeni ve daha insanca bir sistem yaratmada yeterli olur mu? Kestirmek zor olsa da; aşağıda, Ahiliğin geçmişteki sosyo-politik uygulamalarını görmek, alternatifler üzerine düşünmek ya da en azından gelinen yeri kavramak bakımından anlamlı bir çaba olarak görülebilir.

2.1.Üretim Alanında Kalite Kontrolünün Sağlanması ve Standardizasyon

‘Ahilik çağında’ her Ahinin nitelikli ve kaliteli mal üretmesi zorunluydu; aksi halde Ahilik kurumuyla ilişkisi kesilir ve bir daha o mesleği yapmasına müsaade edilmezdi. Ayrıca, Ahilik ahlakının gereği olarak ortaya konulan ürünün zanaatkâr için önemi ekonomik değerinin ötesinde bir anlam taşımalıydı. Bu nedenle hiçbir zanaatkâr kalitesiz veya uygunsuz mal üretip satamazdı. Dolayısıyla kalite, serbest rekabet mantığına ezdirilmemiş ‘belirli bir kalite’ ilke olarak korunmuş, ‘kullanıma uygunluk ilkesi’ hayata geçirilmiştir (Murat, 2003: 198-199; Uçma, 2003: 157). Üretilen ürünlerin kaliteli olma zorunluluğu temelde iki nedene dayandırılmaktadır (Uçma, 2003: 156). İlki, üretilen ürün, onu üreten esnafın ‘imzasını taşıdığı’ için kaliteli olmak zorundaydı (gurur meselesi); ikincisi ise Ahi teşkilatı içinde kurulan iç denetim belirli bir standardın altına düşmeye izin vermiyor ve gerekli uyarılar yapıldıktan sonra meslekten çıkarmaya kadar varan cezalara imkân sağlıyordu. Bir bakıma ilki manevi; kincisi maddi saike dayalı bir kalite sisteminin kurulduğu ifade edilebilir.

2.2. Gençlerin Eğitilmesi, Kötü Alışkanlıklardan Korunması ve Sosyal Yaşama Uyum

Ahiler çıraklarını işbaşında eğitip, kalfa ve ustaların çalışma yöntemleriyle ilgili bazı kurallar koyarken diğer taraftan bunların zaviyelerde manevi eğitimden geçmelerini sağlamıştır. Ahi zaviyeleri, özellikle mesleğe ilk başlayanlar için usta-çırak ilişkisinin devamlılığını sağlayan işlevinin yanı sıra; aynı zamanda gençlere toplum içerisinde nasıl davranılması gerektiğini benimseten, sosyal yaşama uyumu öğreten bir eğitim-öğretim kurumu olmuştur. nitekim Ahiliğin usta-çırak sisteminde esnaf ve sanatkârlar tam anlamıyla çekirdekten yetişmekte; mesleğin tüm inceliklerini usta ellerin gözetiminde uygulamalı bir şekilde işbaşında

öğrenmekteydi (Murat, 2003: 199; Uçma, 2003: 158; Işık Erol, 2017: 57). Bergen'in (2014) de ifade ettiğine göre, işçi-işveren karşıtlığı kurulmaksızın iş yaşamının inşa edilmesi ve sürdürülmesi bu sistem sayesinde sağlanmaktaydı. Keza sermayesi olsa da bir kişi çıraklıktan başlanamıyorsa meslek erbabı olamaz ve o mesleği/işi yapamazdı. Bu şekilde sermaye birikiminin yaygınlaşmasının önüne geçilmiş ve pazarın kontrol altında tutulması da sağlanmıştır.

2.3. İşbölümü ve Uzmanlaşma, Fiyat Kontrolü ve Tekelleşmenin Önlenmesi

Esneklik paradigması sayesinde kolaylıkla işten çıkarmaların yaygınlaştığı⁷ neoliberal çağımızdan geriye doğru bakıldığında Ahilerin kendi yetiştirdiği elamanı işyerinde tutmak üzere bir sistem kurmuş olması anlamlı bir davranış olarak değerlendirilebilir. Zira işbölümüne önem verilen Ahi birliklerinde, birlik mensupları yeteneğine uygun bir işte çalışır ve ikinci bir iş aramak zorunda kalmazdı. Bu nedenle, esnaf ve sanatkârların iş veya işyeri değiştirmesine pek rastlanmazdı. Böylece yetenek dışı sanatla ya da meslekle uğraşmaktan doğacak zaman ve emek kaybının da önüne geçilmiş oluyordu. Keza bir iş ya da sanatta uzmanlaşma, hammaddeden ürüne kadar üretimin tüm aşamaları içeren kapsamlı bir planlamaya dayandığından (Karagül ve Masca, 2017: 86; Murat, 2003: 203-204); Ahiler, üretim süreçlerinde aşamalı planlamalar yaparak işbölümü ve uzmanlaşmayı sağlamış gözükmektedir.

İnsanların bir işte çalışmasını ve kendi emekleriyle geçinmelerini önemseyen Ahiler, çalışmayı ibadet saymıştır. Günümüzde sermayenin yatırımsız para kazanma anlayışına karşılık; Ahiler, sermayenin atıl kalmasını önleyen bir sistem kurmuştur. Ahiler bu şekilde uyguladıkları 'tahsis siyasetiyle' işyerlerinin dengeli hammadde teminini de sağlayarak tekelleşme ve karaborsacılığı engellemiştir. Toplumsal faydayı gözetken benzer bir uygulama ise fiyat (narh) sistemi ile ilgilidir. Zira Ahilikte fiyatlar keyfi bir değer olarak görülmemiş, toplumun ekonomik gücü göz önünde tutularak ürün fiyatlarının belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Üretime getirilen sınırlamalar emeğin değerini bulmasını sağlarken, uygulanan narh sistemi (fiyat kontrolü) ve standardizasyon ile tüketicinin korunması amaçlanmıştır (Tuna, 1979: 5; Uçma, 2003: 164; Murat, 2003: 205; Can, 2012: 420). Narh uygulaması ve tüketicinin korunması çabalarıyla haksız kazanç ve aşırı zenginleşme engellendiği gibi bu uygulamayla geniş toplumsal kesimler kapsandığı için 'toplumsal refahın' tabana yayılması da sağlanmıştır (Mahiroğulları, 2008: 151).

2.4. Sosyal Güvenlik ve Kooperatifçilik

İnsanları sosyal ve ekonomik risklere karşı koruma altına alma amacı taşıyan ve modern anlamda II. Dünya savaşından sonra tüm dünyada yaygınlaşan sosyal güvenlik sistemi, kendine özgü niteliği ile Ahilik kurumunun önemli uygulamalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahilik kurumu; doğum-ölüm, evlenme, hastalık, işsizlik gibi risklere karşı hem üyelerine hem de üyelerinin ailelerine ayni ve nakdi yardımda bulunmak üzere dayanışma sandıkları kurmuş; bu sandıklar aracılığıyla sosyal güvenliği sağladığı gibi üyelerini tefecilerden korumuştur. Teavün sandığı olarak bilinen bu sandıklar, meslek içi yardımlaşmanın yanı sıra yoksullar ve sakatlar ile yaşlılar ve yardıma ihtiyacı olanlarla iletişime öncülük etmiş, toplumsal dayanışmaya aracılık etmiştir (Işık Erol, 2017: 63-65).

Büyük şehirlerde kurulduğu bilinen aşevlerini de finanse eden teavün sandıklarının gelirleri, usta ve kalfaların sandığa belirli zamanlarda verdikleri paralar/primler, bağışlar ve çıraklıktan kalfalığa geçişte ödenen 'harçlar'dan sağlanmıştır. Sandıkların finansmanında bu şekilde 'tazmin edici mali destek' rolüyle devletin dâhil olmaması, Ahiliğin sosyal yardım ve sosyal güvenlik konusundaki kurumsal işlevinin gücünü ortaya koymaktadır. Yoksullara, yolda kalmışlara ve kimsesizlere yardım etmesi gibi sosyal hizmetleri dolayısıyla Ahilik, birçok

⁷Bu konuda *Up in the Air* adlı 2010 yapımı filmin izlenesi anlamlı olabilir. Zira filmde, kapitalizmin iş kültürü ve işten çıkarmalarla ilgili anlamlı sahneler izlemek mümkün. Örneğin, krizi fırsata çeviren şirket, işçilerini işten çıkarmak için bir başka şirketi aracı kıldığı ibretlik sahneler düşündürücü ve zihin açıcı.

niteliği ile birlikte, sivil toplum kuruluşu olarak da değerlendirilmektedir (Mahiroğulları, 2008: 147-148).

Bahsedilen bu sandıkların modern kooperatifçilikle benzerlikler içeren ileri uygulamaları taşıdığı da anlaşılmaktadır. Zira Mithat Paşa⁸ öncülüğünde Niş-Pirot kasabasında (Niş ve Pirot, bugünkü Sırbistan sınırları içerisinde kalan iki ilçedir) 1863 yılında kurulmuş olan *Memleket Sandıkları*, Ahiliğin orta sandıklarının tarım sektöründe uygulanan tipik bir modeli olarak kabul edilmektedir. Üretilen ürünler hem teşkilat üyelerine hem de halka aracısız olarak, doğrudan sunulmuş; üretim maliyetleri düşürülüp kaliteli ve ucuz ürün sunabilme olanağı yaratılmıştır. Önemli bir kooperatifçilik denemesi olarak kayıtlara geçen bu uygulama, zamanla bir taraftan Ziraat Bankası'nın doğmasına diğer taraftan köy bakkallarının/köy kooperatiflerinin kurulmasına kaynaklık etmiştir (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008:140).

2.5. Bacıyan- ı Rum (Anadolu Kadınlar Birliği) ve İlk 'Toplu İş Sözleşmesi'

Ahiliğin 'köken apolojisi' üzerine girişte bahsedilen karmaşa kadar yaygın bir tartışma konusu olmasa da, sosyal politik alan içerisinde kalan iki ihtilaflı konudan bahsedilebilir. İlki 'kadınlar birliği'nin varlığı; ikincisi, 'ilk toplu iş sözleşmesi söylemi' üzerinedir.

15. yüzyıl tarihçisi Âşıkpaşazade'nin aktarımlarına dayanan⁹ ve bilinen en eski kadın teşkilatlarından biri olarak kabul edilen Bacıyan-ı Rum'un kuruluşu, Ahilik teşkilatının önemli kazanımlarından biri olarak değerlendirilir. Kayseri'de Ahilerin kurduğu sanayi sitesinde kadınlara ait çalışma yerleri kurulduğu; bu yerlerde çadır, keçe, kilim, halı ve ipek dokumacılığı yapıldığı kaydedilmiştir. Bu işletmelerin kuruluşuna öncülük eden kişinin Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı olduğu değerlendirilmektedir. Bu teşkilat kadınların çalışma yaşamına katılmasını sağlamakla birlikte; ayrıca yetim veya kimsesiz genç kızların korunmasına öncülük etmiş ve toplumsallaşmalarında aracı olmuştur (Işık Erol, 2017: 62-63).

Bayram'a göre (2012: 110) Dünya'da ilk toplu iş sözleşmesi 1776 yılında Kütahya'da ustalar ile kalfalar, kalfa yardımcıları ve işçiler arasında imzalanmıştır. Kütahya Şeriye Mahkemesi Sicilleri arasında yer alan bir belgeye dayanılarak ileri sürülen açıklamaya göre, Kütahya Kadısı Ahmet Efendi'nin onayıyla yürürlüğe giren 'toplu iş sözleşmesi', 24 iş yeri ile işçileri arasında imzalanmıştır. 'Toplu iş sözleşmesi'nde, çalışanların her gün belirli sayıda fincan imal etmeleri karşılığında alacakları ücret ile birlikte, sözleşme hükümlerine uymayan tarafların ağır hapis cezasıyla cezalandırılacakları kaydedilmiştir. Ne var ki, Çelik (2017) 'Kütahya Belgesi'nin' toplu iş sözleşmesi olarak açıklanmasını anakronizm/'tarihi çarpıtma' olarak değerlendirmektedir. Zira Çelik, ilgili belgenin çini atölyesi ustalarının şikâyetleri üzerine mahalli idareciler/devlet ricali tarafından düzenlendiğini, ücretlere ilişkin hükümlerin yer aldığı, kalfa ve çıraklar için ağır cezalar içeren bir tutanaktan, bir çeşit yerel kararnameden ibaret olduğunu belirtmektedir. Bu şekilde, Belge'de toplu iş sözleşmesinin esaslı unsurlarının olmaması, açıkçası, 'çalışan tarafın örgütlü olmaması' ve 'tarafların karşılıklı rızasına (serbest

⁸Mithat Paşa, Osmanlı İmparatorluğunun bir valisi konumundayken yukarıda bahsedilen kooperatif yapılanmasına ön ayak olmuştur. Bu bağlamda, Ahilikle ilişkilendirilen benzeri sosyal organizasyonlarda devlet katkısının olduğu göze çarpmaktadır.

⁹Tarihçi Âşıkpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserinde, 13. Yüzyıl Anadolu'sunda muhacirlerin oluşturduğu zümreleri sayarken Bacıyan-ı Rum'dan bahsetmiştir. O dönem kaynaklarına bakıldığında Âşıkpaşazade dışında bu zümreden bahsedilen bir başka kaynağa rastlanılmadığı ifade edilmektedir. Sonradan, Fuad Köprülü, Alman doğubilimci (müşteşrik) Fransz Teaschner'in konu hakkındaki itirazlarına cevap vermiştir. Teaschner, bir istinsah hatası olabileceğinden bahsetmektedir. Kelimenin aslının Bacıyan-ı Rum ya da Moğol devrinden kalmış bir bakiye olan Bahşıyan-ı Rum olabileceğini öne sürmüştür. Köprülü, söz konusu iddiaları cevapladıktan sonra, Âşıkpaşazade'nin metninde bu ismi takip eden cümlelerin bunun bir kadın teşkilatı olduğunu kesin bir şekilde gösterdiğini belirtmiştir. Daha yakın tarihli bazı çalışmalarda ise (örneğin Mikail Bayram'ın), Bacıyan-ı Rum ve Ahilik arasında bağlantı kurulmuş ve bu teşkilatın bilinen ilk liderinin Ahi Evran'ın eşi olan Fatma Bacı olduğu ileri sürülmüştür (Çubukçu, 2015: 218-220). Kurumun varlığı/yokluğu üzerine yapılan etimolojik tartışmaların yanı sıra, kadın emeğini esas alan Türkiye'de yapılan çalışmalarda bu kurumdan neredeyse hiç bahsedilmemesi 'yine apolojik bir durum mu var' ihtiyatı yaratmaktadır. Bu 'belirsizliğe' rağmen sadece Bacıyan-ı Rum kurumunu esas alan ve Türk Tarih Kurumu himayesinde gerçekleştirilen uluslararası bir sempozyumun bir yıl önce (2018) yapıldığını da buraya kaydetmek gerekir: (<https://www.ttk.gov.tr/bilimsel-toplantilar/sempozyumlar/anadolu-kadinklari-baciyan-i-rum-teskilati-sempozyumu-21-23-subat-2018/>).

pazarlık) dayanmayan' bu belgenin 'siyasi zora dayanması', toplu iş sözleşmesi iddiasını imkânsızlaştıran yeterli nedenler olarak ileri sürülmektedir.

Sonuç Yerine

İşgücünün eğitiminden üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkilerinin planlandığı, dönemin şartlarında muntazam bir yapıyı kurmuş, bir birikim ideolojisinden çok geçim ideolojisine dayanan Ahilik sistemi, neredeyse 1000 (Anadolu'da 700) yıllık geleneğine rağmen¹⁰ çözülmekten kurtulamamış; zaman içerisinde serbest piyasa ekonomisine teslim olmak zorunda kalmıştır. Ahilik, büyük oranda kapitalizmin yaygınlaştığı 17. - 19. yy'da seri üretim ürünleriyle mücadele edememek veya pazarda rekabet edememekten dolayı çözülmüş, nihayet etkinliğini zamanla yitirmiştir. Ahiliğin yok oluşunu, tarih kitaplarında kapütülasyon olarak ifade edilen gelişmiş kapitalist ülkelere tanınan ekonomik ayrıcalıklarda aramak gerekir.

Zira yüzyıllar içerisinde geliştirilen toplumsal ekonomik düzen fikri, ahiliğin tasfiyesiyle birlikte yerini zamanla piyasacı ekonomik düzen fikrine bırakmıştır. Böylece ahilik düzeninin müstakbel işletme sahibi olan çırak, kalfa ve ustası yeni düzenin işçisi olmuş; 'kendi için emek' 'meta emeğe' dönüşmüştür. Bedestenler veya pazarlar, AVM'lere veya Cadde'lere dönüşmüş, vakıf ve kooperatif tarzı toplumcu yapılar giderek etkinliğini yitirmiş; kontrolsüz gelişen kentleşme tarım alanlarını yutmaya başlamış; piyasacı ekonomi-politik mantık gereği uygulanan tarım ve hayvancılık politikaları sayesinde 1980'lere kadar söylenen 'kendimize yeten bir ülkemiz' mutlu şarkısı artık hatırlanmıyor; bir nostalji oldu neredeyse.

Nihayet, burada, 'ahilik kurumunu tekrar ihya etmek gerekir' denilmiyorsa da, toplumu ayakta tutacak veya refaha taşıyacak tedbirler üretilirken; varsa, geçmişten dersler çıkarılabilir düşüncesi ileri sürülmektedir. Yukarıda öne çıkarılan Ahilik kurumunun sosyal politik bazı uygulamaları hem çalışma ilişkileri açısından hem de piyasacı üretim-tüketim anlayışına karşı -bazı güncellemelerle birlikte- toplumcu alternatifler oluşturamaz mı? Ya da Cemil Meriç'in veciz ifadesiyle sorulsa, acaba "geçmiş geleceğin malzemesi" olamaz mı?

Kaynakça

- Aydın, S. (2016) Küreselleşme ve Neo-liberal Uygulama Sürecinde Sosyal Politika Alanında Ortaya Çıkan Problemlere Çözüm Önerisi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Ahilik Sistemi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 40-49.
- Bayram, S. (2012) Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 81-115.
- Bergen, L. (2014) "Ahilik Kültürü ve Kapitalizm", [<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ahilik-kulturu-ve-kapitalizm>] (03.09.2018).
- Bilgin, N. ve Taniyıcı, Ş. (2008) Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi. *KMU İİBF Dergisi*, 10(15), 136-159.
- Cam, E. (2019) *Social Dialogue and Democracy in the Workplace: Trade Union and Employer Perspectives from Turkey*. Springer.
- Can, O. (2012) Ahilik İlkeleri İçinde Rekabet Hukukunun Yeri (Haz. Kazım Ceylan). *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı I*, 19-20 Eylül 2012 Kırşehir, 405-423.
- Çağatay, N. (1974) *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çelik, A. (2017) *Tarihte İlk Toplu İş Sözleşmesi Efsanesi*. [<https://www.birgun.net/haber-detay/tarihte-ilk-toplu-is-sozlesmesi-efsanesi-158498.html>] (07.01.2019).

¹⁰Ahilik teşkilatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde hem isim değişikliğine gitmiş hem de gayri Müslim esnafı bünyesine katarak inançsal çeşitliliğe kapı aralamıştır. 18. Yüzyıldan itibaren 'Lonca' adını alarak çözümlüne kadar bu adla devam etmiştir.

- Çubukçu, H. (2015) Bacıyan-ı Rum ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5, 217-231.
- Erdem, E. (2012) Anadolu Türk Medeniyetinin İnşasında Ahilik Kurumunun Sosyal ve Ekonomik Katkıları (Haz. Kazım Ceylan). *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı I*, 19-20 Eylül 2012 Kırşehir, 19-30.
- Erol, S. I. (2017) *Osmanlı Devleti'nde Çalışma Hayatı ve Sosyal Güvenlik Açısından Ahilik Teşkilatı*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gündüz, A. (2012) Ahilerin Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devri Türk Toplum Hayatında Oynadığı Roller (Haz. Kazım Ceylan). *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı I*, 19-20 Eylül 2012 Kırşehir, 225-246.
- Hızlı, M. (2011) Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci (Ed. Baki Çakır, İskender Gümüş), *Ahilik*. Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 17-40.
- İnalcık, H. (1999) Ahilik, Toplum, Devlet, *II. Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 192-193.
- Karagül, M. ve Masca, M. (2017) Ahilik Düşüncesinin İktisadi Hayata Bakışı ve Kapitalist Sistemle Karşılaştırılması. *AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 83-91.
- Kızıler, H. (2015) Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 408-423.
- Latouche, S. (2018) *Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru: Küçülme Üzerine Yanlış Yorumlar ve Tartışmalar* (Çev. Tahir Karakaş), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mahiroğulları, A. (2008) Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 139-154.
- Murat, S. (2003) Değer Açısından İşçi İşveren İlişkileri, *Ekonomik Kalkınma ve Değerler*, İstanbul: Uluslararası Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 189-244.
- Ocak, A. Y. (2016) *Türk Sufiliğine Bakışlar: Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1999) Ahilik ve Şeyh Edebali: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12(3-4), 225-229.
- Ocak, A. Y. (1996) Fütüvvetname. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 13. Cilt, 264-265.
- Özbek, S. (2016) *Esnaf Ahlakı*. [https://www.youtube.com/watch?v=eewDQqDJNmA] (11.09.2018).
- Parlak, Z. (2004) Sanayi Ötesi Toplum Teorilerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 95-125.
- Şeker, C. (2011) Ortaçağ Batı Avrupa Esnaf Loncaları ve Ahi Teşkilatı-Kökenler ve Özerklik-", (Ed. Baki Çakır, İskender Gümüş), *Ahilik*, Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 1-16.
- Tonta, Y. ve Küçük, M. E. (2005) Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Temel Dinamikler. *Bilgi Çağı ve Teknolojik Gelişmeler Işığında Toplum, Yönetim, Yönetici ve Lider Yaklaşımları Uluslararası Sempozyumu*, 12-13 Mayıs, İstanbul.
- Tuna, O. (1979) Küçük Sanatlar ve Problemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 30. Kitap, 1-18.
- Yıldırım, R. (2012) Bir Ahi İcazetnamesi Üzerine (Haz. Kazım Ceylan). *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Cilt I*, 20 Eylül 2012 Kırşehir, 137-148.
- [https://www.ttk.gov.tr/bilimsel-toplantilar/sempozyumlar/anadolu-kadinlari-baciyan-i-rum-teskilati-sempozyumu-21-23-subat-2018/] (24.09.2019).